

Александра Бјелић

Педагошки факултет у Ужицу,

Универзитет у Крагујевцу

aleksandra.bjelic@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6908-2679>

Марина Младеновић Митровић

Институт за књижевност и уметност, Београд

marinamladenovic@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8417-2840>

Прилог проучавању транспарената као савременог фолклорног жанра¹

Апстракт: У раду се анализирају транспаренти коју су сакупљени током студентских протестних шетњи 2024/25. године у Ужицу, чији су аутори студенти Педагошког факултета у Ужицу и део су личне архиве истраживача. Транспаренти и њихов садржај анализирани су као савремени фолклорни жанр, форма вернакуларног израза и део социјалног протестног фолклора, који у последње време буди све веће интересовање фолклориста. У истраживању се ослањамо на схватање фолклора као комуникације, на концепт материјалног фолклора и на радове о миметичком фолклору. Разматрамо семантичке особине транспарената те поруке, односно пароле, доводимо у везу са студијским програмима које аутори похађају, у контексту фолклора специфичне групе, истовремено одређене друштвено (као студенти, који су и транзициона категорија и део академске заједнице) и професионално (будући васпитно-образовни кадар). Сагледавамо како се теме, мотиви и обрасци мењају и прилагођавају садашњем друштвеном (и политичком) контексту. С тим у вези, посебна пажња се усмерава на интертекстуалност, референцијалност и употребу хумора у корпусу. У обзир се узима чињеница да је грађа прикупљена од инсајдера/аутора, учесника студентских блокада.

Кључне речи: транспаренти, протестни фолклор, фолклор политичке кризе, интертекстуалност, васпитно-образовни контекст

¹ Рад представља целину саопштења „Прилог проучавању транспарената као савременог фолклорног жанра: студентска протестна блокада у Ужицу“ представљеном на националном научном скупу „Популарна култура, фолклор и комуникација“, који је одржан на Филозофском факултету у Београду 5. и 6. децембра 2025. године.

Имајући у виду актуелну глобалну кризу (ратови у Украјини и на Блиском истоку, економска несигурност, јачање ауторитарних режима, пораст дезинформација, па чак и успон вештачке интелигенције, која утиче на економску кризу путем страха од губитка послова, али и експлоатисање природних ресурса), транспаренти као облик комуникације заузимају све значајније место у јавном простору, као начин да појединац/колектив артикулише своје незадовољство или захтеве. Иако протеклих деценија транспаренти и слогани нису били предмет системских проучавања (Fraenkel 2007, 102), последњих година расте број студија које се баве том облашћу истраживања, како примећује Сесил Ван де Велд (Van de Velde 2024, 571), социологиња која се бавила управо студентским протестима, анализирајући квалитативно своју базу података са материјалом из Чилеа, Квебека и Хонгконга. Интензивирање протеста као друштвеног феномена доводи се у везу са све већом индивидуализацијом, која настаје као последица модерног друштва, услед чега јача потреба за заједништвом (Van de Velde 2024, 572). У том смислу, студентски протести представљају транснационалну појаву, артикулацију глобалне генерацијске борбе, чији је ефекат посебно снажан због тога што се не перципирају као одраз одређених политичких или економских групација те носе значајан друштвени, културни, симболички (Bourdieu 1989) и морални капитал (Valverde 2014). Студентски протести као вид друштвеног активизма у Србији могу се посматрати као наставак сличних покрета, какви су били студентски протести у Југославији 1968. године (глобалног карактера) или политички артикулисани протести деведесетих година (в. нпр. Lazić, ur. 1999, Tomić, Atanacković, ur. 2009).

Теоријско-методолошки оквир

У овом се раду транспаренти и њихов садржај посматрају као савремени фолклорни жанр, форма вернакуларног израза и део социјалног протестног фолклора, који у последње време буди све веће интересовање фолклориста, те је био тема зборника *Cultural Forms of Protest in Russia* (2017), специјалних бројева часописа *Slavic Review* (2021), *Journal of American Folklore* (2021)¹, два броја часописа *Folklorica* (2021, 2022), као и публикација са руског говорног подручја *Азбука протеста: Народный плакат: по материалам 15 митингов и акций в Москве и Санкт-Петербурге* (2012), зборника *Мы не немцы* (2014) и *Символическое сопротивление. Т. 1. Городские тексты и практики* (2016). Од дефиниције фолклора као уметничке комуникације у малим групама (Ben-Amos 1971, 3–15), која је радикал-

¹ Специјално издање *African American Expressive Culture, Protest, Imagination, and Dreams of Blackness*.

но променила схватање дисциплине, до данас, непрестано се продубљују предмет и поље могућности фолклористичких истраживања (о тој теми више у Antonijević 2023, 25–48). Стога се транспаренти у фолклористичком кључу могу проучавати као вид комбиноване (комуницира се путем објекта, сликовне и вербалне поруке), посредоване, масовне комуникације у јавном простору, чији је аутор обично анониман (или непознат широј публици); могу настати и бити „извођени“ као колективна творевина и могу се преносити као варијанте². Као средство заједничког изражавања, идентитета и отпора, транспаренти се могу проучавати као објекти материјалне културе у смислу фолклорне комуникације, у којој се значења порука креирају и трансформишу у новом контексту. На тај начин се материјалност посматра као „*otvorena dimenzija u kulturnom procesu*“ (Löfgren 2012, 170).

Аутори овог рада наступају из перспективе фолклориста филолога те посматрају транспаренте као колективну творевину, продукт вернакуларне креативности, иако су свесни индивидуалног доприноса учесника. Питања мотивације појединаца у стваралачком процесу, адресата порука и политичког активизма јесу легитимна и могућа поља истраживања, али пре би спадала у социолошки или политиколошки домен. У истраживачком оквиру који је овде постављен, грађа се посматра као заједнички репертоар, стога идентификовање учесника, објашњавање процеса настанка порука или политичких очекивања нису кључни за анализу садржаја. Другим речима – предмет анализе нису стратегије, политички циљеви или очекивани исходи већ начини на које студенти користе хумор, интертекстуалност, професионални идентитет, симболе и језичку креативност да би обликовали своје поруке.

У раду се бавимо анализом транспарената који су сакупљени током студентских протестних шетњи 2024/25. године у Ужицу, које су део ширег студентског покрета у Србији, иницираног падом надстрешнице 1. новембра 2024. године у Новом Саду.³ Након тог догађаја артикулисани су захтеви студената за утврђивање политичке и кривичне одговорности, већу транспарентност рада институција и борбу против корупције. Студентским

² Даље се могу преносити и у дигиталном простору, где се садржаји могу делити међу корисницима друштвених мрежа, у оквиру мање или веће онлајн заједнице, или на интернет порталима.

³ О том масовном феномену, који је део шире политичке кризе у Србији, али и на глобалном нивоу, већ су писани радови (Ilić 2025; Zvijer, Marković i Radoman 2025; одржана је конференција *STUDENTSKI PROTESTI 2024/25: BloKADA, ako ne SADA?* [2025] и отворени разговор о студентском блокадном часопису *Филоблок* на Институту за књижевност и уметност у Београду [2025]). За паралеле са тим истраживањем в. Perišić 2025, у којем су коришћени транспаренти из различитих градова прикупљени од различитих учесника.

протестима придружили су и други грађани, организујући различите врсте блокада и грађанске непослушности. Саме блокаде факултета трајале су углавном до средине 2025. године, са различитом динамиком успостављања наставе, док се политичка криза наставила, у виду различитих акција и реакција, до тренутка писања овог прилога. Имајући у виду комплексност друштвеног контекста, која је условљена бројем актера, временом трајања, ширењем на географском плану, анализа датог корпуса као симптома шире друштвене трансформације захтевала би његово проширење и другачији методолошки апарат. Таква анализа превазилази оквире овог рада, у којем се грађа посматра као облик савременог фолклорног жанра.

Методологија истраживања се заснива на анализи садржаја, која се изводи индуктивним путем, на емпиријској грађи, коју чини укупни узорак од 44 транспарента, док су у раду заступљени репрезентативни примери. Квалитативна анализа примењена је на визуелне и семантичке карактеристике грађе. Како се ти аспекти не могу раздвојити, транспаренти се посматрају из перспективе теорије жанрова те се њихове одлике посматрају као карактеристике жанра. У анализи материјалних одлика транспарената примењује се семиотичка анализа, док се на вербалне поруке примењују интерпретативне методе карактеристичне за филолошку анализу, са посебним освртом на питања интертекстуалности, референцијалности и механизма употребе хумора.

Аутори транспарената су студенти Педагошког факултета у Ужицу⁴, а фотографије грађе су део личне архиве истраживача. Грађа коју анализирамо је прикупљена у периоду од 23. децембра 2024. до 23. фебруара 2025. године током студентских протеста, у којима је истраживач из улоге учесника доспео у улогу истраживача, те се терен формирао непланирано, у складу са динамиком развоја протеста. Спонтано су студенти преузели улогу у документовању грађе, што компликује истраживачку позицију – истраживач наступа као учесник протеста, учесници протеста учествују у документовању (чак и анализирању⁵) грађе коју су управо они и креирали. Транспаренти су више пута коришћени током протестних шетњи⁶ у Ужицу. Податак о томе колико пута и када је коришћен одређени транспарент, нажалост, немамо јер услед масовности протеста ту динамику праћења нисмо могли да

⁴ Неколико транспарената из наше архиве студенти Педагошког факултета у Ужицу израдили су заједно са Академијом струковних студија Западна Србија. Те две високошколске установе налазе се у непосредној близини, те су током блокада факултета били у блиском контакту.

⁵ Објашњено у даљем тексту.

⁶ У протестним шетњама учествовали су и студенти и грађани. Током шетњи, део суграђана се спонтано формирао као публика, а њихове реакције су биле и позитивне и негативне.

забележимо. Ипак, приметно је да су студенти временом све мање носили транспаренте и да нису израђивали нове транспаренте осим документованих. Њихови оригинали се и даље чувају у просторији факултета у којој су студенти у блокади били „стационирани“. Поседујемо укупно 44 фотографије транспарената, а у раду су представљени примери грађе у складу са темама које су се анализом садржаја показале као доминантне.

Важан податак је, сматрамо, бројност студената који су свакодневно били у институцији током блокада (која на самом почетку није бројала више од четрдесетак студената), а која је временом смањена на једва десетину⁷. Тај податак се може узети као разлог за (не)велики број транспарената и њихову поновну употребу на протестним шетњама. Чување транспарената, коришћење истих реквизита, самоиницијативно учешће у њиховом документовању и анализирању може указивати на то да су студенти развили сентиментални однос према објектима које су креирали.

Студенти Педагошког факултета у Ужицу који су прикупили грађу су са студијских програма Учитељ и Васпитач и сви су учесници секције Школа књижевног фолклора, коју води наставник, један од аутора прилога, коме је грађа уступљена⁸. Као полазници секције у протекле две године стекли су елементарна знања о теренском раду те су до тренутка прикупљања садржаја имали прилике да присуствују неким видовима теренског и архивског истраживања фолклора. Захваљујући тој обуци, студенти су уз фотографије приложили и кратко објашњење транспарента, податак ко га је написао/насликао/нацртао, датум израде и слично⁹. Студенти пак који су израђивали транспаренте, осим са студијских програма Учитељ и Васпитач, били су и са програма Педагогија. Споменути студијски програми у актуелној акредитацији, између осталог, имају оба-

⁷ Факултет у Ужицу тренутно броји 636 студената на свим нивоима студија у сва четири студијска програма.

⁸ У овом раду уступљена грађа користи се уз сагласност студената, на чему им се аутори прилога захваљују.

⁹ На пример, на транспаренту са слике 1, уз податак о датуму израде и аутору, додат је и текст: „Овај цитат потиче из *Горског вијенца* Петра II Петровића Његоша. Његова суштина је у поруци да је људски живот пролазан – сваки човек је смртан и једног дана ће умрети, али његова дела остају запамћена. Часно понашање и добра дела живе вечно, као и срамота (брука) коју неко остави за собом. Ово је позив на живот у части и достојанству, јер оно што чинимо за живота одјекује кроз генерације“ или „транспарент *Без правде у образовању нема правде у друштву* јасно истиче везу између квалитета и праведности образовања и ширег друштвеног система. образовање је темељ друштва. Ако образовни систем није праведан (корупција, неједнак приступ, лоши услови), ни шире друштво не може праведно функционисати“. Важно је напоменути и да овакав садржај не постоји у сваком примеру.

везне и изборне предмете из области књижевности, филозофије, етике, педагогије и психологије. У садржајима њихових транспарената уочљиве су алузије на предмете које су похађали на студијама (или их активно похађају) и концепт њиховог будућег учитељског/васпитачког позива. Дандес је одавно проширио дефиницију фолклора, обухватајући њоме, између осталог, академске групе. Међутим, у својим радовима је истраживао и фолклорни израз различитих професија: „Gradovi su puni folklora, bilo da je to folklor određenih distrikta ili grupa, poput radnika, ili političkih organizacija. Pojedinci mogu pripadati različitim grupama istovremeno i kretati se od porodičnih i etničkih prema profesionalnim ili grupama zanimanja“ (Dundes 2007, 232). Проучавање професионалног фолклора („occupational folklore“) потврдило је да у групама које повезује заједничко занимање (у овом случају будуће занимање¹⁰) постоји већи степен кохезије. То имплицира и синхронизацију система вредности. У складу са вредностима које подразумева будућа професија, на транспарентима који су предмет наше анализе може се приметити да се води рачуна о начину изражавања те иако садрже полемички тон, пародијске елементе, па чак и сатиричну оштрицу, на њима скоро да нема садржаја (ни текстуалног ни визуелног) радикалног карактера који би се могао сматрати неприкладним, вулгарним или пак претећим¹¹.

Иако постоји политички контекст, учествовање у протестима не мора бити искључиво мотивисано политичким циљевима већ појединци често учествују зато што желе да буду део заједнице и да поделе заједничко искуство или да потврде одређени колективни (генерацијски и професионални) идентитет те транспарентима показују припадност заједници која има заједничке одређене вредности, симболе, референце и начине комуникације, што представља поље интересовања фолклористике.

¹⁰ То запажање за транспаренте студената потврђено је и у студији која је у међувремену објављена (Zvijer, Marković i Radoman 2025, 601), где се струковни код одређује као други по заступљености: „Sledeći kôd po zastupljenosti označen je kao strukovni sa 16,95 procenata, i on je bio jasno izražen već u fazi prikupljanja podataka. Ovaj kôd se odnosio na one studentske parole na kojima je bilo vidljivo, uslovno rečeno, stručno usmerenje, odnosno na kojima je relativno jasno koji su fakultet studirali njihovi kreatori, to jest sa kog fakulteta same parole potiču. Ovi elementi mogli su imati vizuelni oblik sa specifičnim simbolima (zub, vaga) ili pak tekstualni u vidu prepoznatljivih stručnih termina, koji su jasna aluzija na određena strukovna usmerenja. Ovim kôdom su takođe kodirane i parole na kojima je eksplicitno naveden fakultet, odnosno studenti tog fakulteta. Parole kod kojih je dominirao strukovni kôd imale su jasnu integrativnu ulogu u okviru posebnog fakulteta, određeni identitetski potencijal, ali su bile i jasan generacijski marker.“

¹¹ Један од фактора који утичу на дискурс транспарената може бити и мала средина, односно чињеница да се у тим околностима не наступа потпуно анонимно.

Интерпретација материјалних и визуелних карактеристика студентских транспарената

Транспаренти се могу анализирати на плану објекта, визуелне и текстуалне поруке (Gołębiowska-Suchorska 2023, 18), иако се ови облици комуникације у пракси најчешће преплићу и међусобно утичу на значења и формирање поруке¹². Културни објекат се може дефинисати као заједничко значење отеловљено у форми („shared significance embodied in form“, Griswold 1986) и мора бити материјално доступан чулном опажању (концепт афордансе) (McDonnell 2023, 205). Проучаваоци материјалне културе истичу да она не подразумева само предмете већ и интеракцију људи и предмета, као и културне симболе које културни објекти материјализују (в. преглед различитих схватања у Sánchez-Climent 2024)¹³. Транспарент као објекат материјалне културе шаље поруке које се тичу система вредности, идентитета, културних симбола те политичких опредељења и оне функционишу у одређеном контексту. Ван де Велд (Van de Velde 2024, 572) такође разликује неколико врста „протестног“ писања – колективно, индивидуално и полуколективно, смештајући транспаренте у колективно писање, које обично носи поруке уједињења, што потврђује и наш материјал¹⁴. Захваљујући визуелном аспектима (Phillips 2012, 12), транспаренти омогућавају видљивост из даљине, координацију масе, чиме организују простор протеста. Начин употребе одређених елемената открива намере, идеје и диспозиције учесника (Phillips 2012, 17). У формалној анализи материјала, односно ресурса који се користе, може се приметити да преовлађују повољни и доступни материјали, што се, с једне стране, може разумети као употреба елементарних наставних средстава која се користе у учионици. Из истог разлога нема комплекснијих техника креирања

¹² В. Илић у истраживању транспарената наводи: „Svesno izbegavam termin vizuelno za opis slikovnih elemenata, jer i sami verbalni iskazi neretko predstavljaju posebne vizuelne kreacije bilo u funkciji slanja dvostrukih poruka, isticanja određenih pojmova, ili pretežno estetskoj“ (Ilić 2025, 504).

¹³ „Štaviše, predmeti generišu značenje nezavisno; njihov značaj se često razvija kroz lična i kolektivna iskustva, oblikovana kontekstima u kojima se nalaze. Dakle, materijalna kultura ne tiče se samo fizičkih objekata po sebi, već toga kako su ti predmeti utkani u mrežu društvenih, kulturnih i simboličkih odnosa koji utiču i na njihovo stvaranje i na njihovu upotrebu u društvu“ (Sánchez-Climent 2024, 118).

¹⁴ „Kao rezultat ove sve veće individualizacije, protesti sada okupljaju različite vrste pisanja, i važno je da istraživači naprave prvu razliku između kolektivnog, individualnog i polukolektivnog pisanja [...]. Bilo da je na transparentima, posterima ili štampanom materijalu, kolektivno pisanje ima tendenciju da nosi precizne tvrdnje ili objedinjujuće poruke sa ciljem stvaranja ‘mi’“ (Van de Velde 2024, 572).

протестног инвентара, израде макета, скупих материјала, нема фокусирања на перформанс. По тим карактеристикама транспаренти су слични дечјем материјалном фолклору (осим критеријума који се односи на јавну и приватну сферу), који Бронер описује као ефемерне и привремене артефакте (Bronner 1985, 19). С друге стране, употреба једноставних и доступних материјала упућује и на њихову припадност специфичној друштвеној групи, чији се идентитет обично изједначава са неповољним социоекономским статусом. Визуелне поруке су углавном писане и цртане ручно, чиме се шаље порука непосредности, спонтаности, искрености, али и блискости са учитељском/васпитачком професијом и сигнал да је реч о колективном изразу, а не појединачном, односно уметничком. Комуницира се и путем препознатљивих портрета изведених у духу једноставног аматерског цртачког израза, као што су Вук, Његош, Шојић, Зорица Брунцлик, лењивац Сид, Сунђер Боб. Истраживања иконичних објеката (у овом случају портрета) показала су да они могу рефлектовати симболички кондензоване наративе или имагинаријуме (Sonnevend 2020). Портрети су нацртани елементарним цртачким техникама, док су боје углавном или основне или изражавају национални идентитет (црвена, плава и бела), чиме се појачава емотивни и идентитетски набој порука. Исту функцију има и употреба српског језика, односно ћирилице, која је доминантна у односу на латиничко писмо. Такве визуелне форме асоцирају на школско окружење, с обзиром на то се њима саопштавају дидактичка усмереност, педагошка спонтаност и оријентација наставника ка практичности и једноставности. Визуелна компонента такође учествује у формирању порука као одраза професионалног идентитета. Истраживања миметичности (в. Shifman 2014; Banić Grubišić 2023) имплицирају да репликовање, ремикс, варијантност и циркулација препознатљивих образаца могу да се примене и на физичке, односно материјалне транспаренте. Употреба препознатљивих историјских личности и ликова функционише као миметички код, лако препознатљив шаблон који омогућава брзу комуникацију и хумор, као и ширење поруке кроз групу. Иако, како смо навели, фокус није на перформансу, треба истаћи да се у случају транспарената коришћених на протестима порука не преноси само на дискурзивне и предискурзивне начине¹⁵ већ и самим чином окупљања, које има иманентни перформативни карактер: „Razne vrste otelovljenog delovanja označavaju na načine koji, strogo govoreći, nisu ni diskurzivni ni pred-diskurzivni. Drugim rečima, forme okupljanja već označavaju, pre i odvojeno od bilo kog zahteva koji postavljaju“ (Batler 2019, 13).

¹⁵ Оно што Бауман има на уму говорећи о вербалном фолклору као перформансу (Bauman 1975).

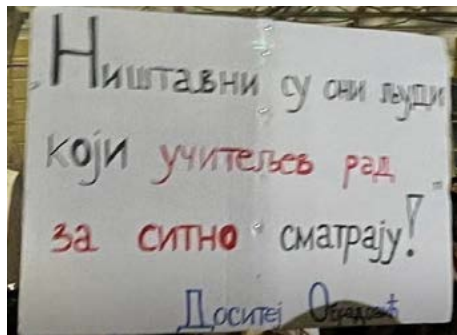
Интерпретација текстуалних порука студентских транспарената

Корпус текстуалних порука транспарената (које се могу, а не морају изједначавати са паролама и слоганима) који је коришћен у овом истраживању може се груписати у четири стилско-мотивске целине у односу на садржину (мада се те групе већином међусобно прожимају) – 1) садржаји из књижевности и језика, 2) филозофско-етичке алузије, 3) мотиви који укључују педагошку позицију будуће професије и 4) транспаренти који садрже алузије на популарну културу.

1) Транспаренти у којима се цитирају обавезни садржаји у програмима из српског језика и књижевности представљају цитате књижевних дела: П. П. Његоша – „Свак је рођен да по једном умре, част и брука живе довијека“ (слика 1), Д. Обрадовића „Ништавни су они људи који учитељев рад за ситно сматрају“ (слика 2), Љ. Ршумовића – „Јер све дечје стазе воде од игре до слободе“ (слика 3) или Х. К. Андерсена – „Цар је го“ (слика 4). У тим примерима се користе референце које се, осим што имају реминисценцију

Слика 1

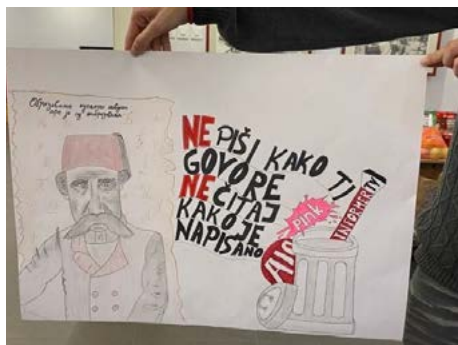
Слика 2

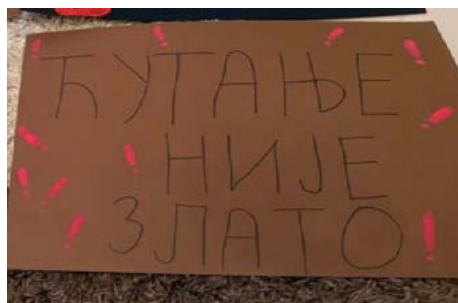
Слика 3

Слика 4

Слика 5

Слика 6

на значењски контекст у оквиру свог извора, недвосмислено уклапају у мотиве студентских протеста из овог периода. Подврсту тих транспарената чине и они који деконструишу или неким делом мењају „цитирани“ садржај иронијском инверзијом негације и афирмације. На пример, у Аделунгово правило у вези са Вуковом реформом језика умеће се одрична речца „не“ – „Не пиши како ти говориш не читај како је написано“ (слика 5, подвлачење наше). Слична је интервенција и у народној пословици, у коју се умеће одрични облик помоћног глагола – „Ћутање није злато“ (слика 6, подвлачење наше). У тим транспарентима се позива на ауторитете из области књижевности¹⁶ и националне културе, али се користи и садржај из стваралаштва за децу, чиме се на субверзивни начин критикује политичка ситуација, али се истовремено поруке пласирају поједностављеним језиком који свако разуме и друштво се подсећа на вредности из детињства (које се често доживљава као доба невиности и искрености) које пошљивалац поруке имплицитно сматра заборављеним. Поруке на транспарентима не функционишу само као појединачни цитати нити као мрежа цитата већ сама пракса интенционалног цитирања постаје вид комуникације.

2) Транспаренти са филозофско-етичким контекстом садржаја одражавају перцепцију света кроз призму образовања. У њима се етика и поглед на свет изједначавају са вредностима која се приписују учитељској/васпитачкој/педагошкој позицији – „Дете је власништво државе до свог пунолетства. Русо је сматрао да је приватно власништво незаслужено“ (слика 7) или „Мислим дакле постојим блокирам“ (слика 8).

3) Специфичност будућег учитељског/васпитачког/педагошког позива огледа се и у садржајима парола попут „Не смемо ћутати, деца нас слушају“ (слика 9), „Куцнуо је час да вратимо част“ (слика 10), „Не

¹⁶ Цитати из књижевности се могу користити и у паролама на трибинама те се овде посматра и шири контекст (Knežević 2020, 315).

Слика 7

Слика 8

плашите се садашњости јер ми смо ваша будућност“ (слика 11), „Без правде у образовању нема правде у друштву“ (слика 12), „Наше знање чувамо за боље дане“ (слика 13), „Ви газите, ми вам и сад држимо час“ (слика 14)¹⁷ итд. У тим примерима је уочљива употреба (свесна

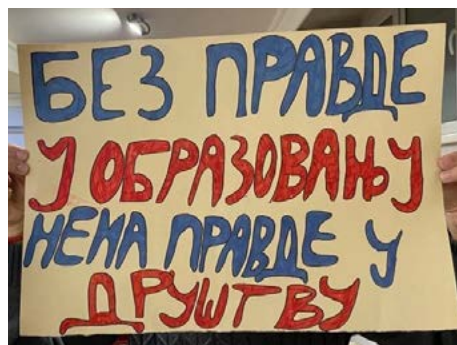
Слика 9

Слика 10

Слика 11

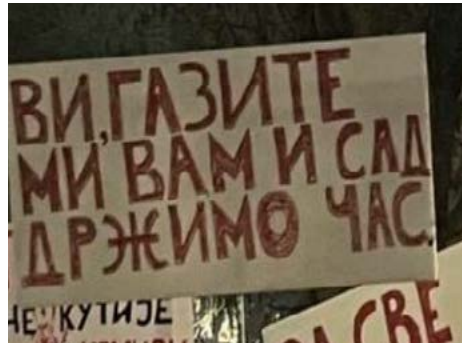

Слика 12

¹⁷ Овај транспарент је парафраза реченице „Пуцајте, ја и сада држим час“ уклесане у споменик страдалим ђацима и њиховим професорима за време немачке

Слика 13

Слика 14

или несвесна) етичке доктрине Имануела Канта о осећају дужности поступања у складу са моралним начелима на која упућује слободни ум. Употребом моралног императива – *не смемо, не плашите се* – сугерише се учитељска/васпитачка позиција, дужност да се усмерава и храбри у контексту општег моралног закона и ставља фокус на улогу (традиционалну, актуелну и будућу) просветних радника.¹⁸ Избор паралела у тим примерима (*не смемо ћутати – слушају, част – час и садашњост – будућност*) на плану реторике биран је, опет, као карактеристичан за предавачке улоге („учионички“ вокабулар), али има и симболичну улогу и користи се с намером да укаже на моралну дужност да се дела *априори*. Такође, приметна је интенционална употреба заменица *ми* – (*ви*) *они*, која има циљ да, с једне стране, конституише и утврди њихов идентитет, и да, с друге стране, нагласи разлику и направи неку врсту одклона у односу на појаву која се критикује. У тим примерима је јасна алузија на актуелни положај просветних радника у друштву и подсећање на њихову улогу и значај, али у њима се читава и критика поретка који је усмерен на урушавање образовног¹⁹ система.

окупације 1941. године, коју је према усменој историји изговорио професор Милоје Павловић, настрадавши заједно са својим ученицима.

¹⁸ Према теорији фрејмова (Snow, Benford 1988), којом се предлажу три оквира као аналитички модел у студијама друштвених покрета (дијагностички, прогностички и мотивацијски), ти слогани би се могли сврстати у дијагностичке, имајући у виду њихов репертоар, али има и прогностичких („Не плашите се садашњости јер ми смо ваша будућност“ – слика 11), „Наше знање чувамо за боље дане“ – слика 13) и мотивацијских („Без правде у образовању нема правде у друштву“ – слика 12, „Ако одгајамо будућност како да ћутимо о садашњости“ – слика 25).

¹⁹ Текстуална и статистичка анализа грађе са студентских протеста коју је спровела Ван де Велд показала је да је образовање једна од најфреквентнијих речи која се користи у материјалима (Van de Velde 2024, 580).

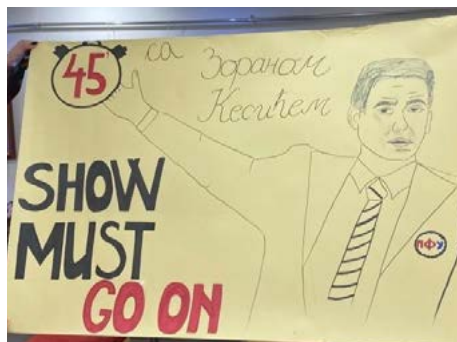
Слика 15

Слика 16

Слика 17

Слика 18

4) Један део грађе садржи и елементе популарне културе – виралне мимове, цртане филмове, популарне личности попут Зорана Кесића и Новака Ђоковића, ТВ серије (*Бела лађа*, *Црни Груја*), музичаре (Ђорђа Балашевића, Џонија Штулића, Зорицу Брунцлик). Садржај тих транспарената је разнолик. Неки од њих, ослањајући се на формуле популарних мимова (слике 15 и 16) додају адекватан „протестни“ вокабулар – „Стојане, је л' **блокираш**?“ или „**Тражим правду**, моја Славице“ (подвлачење наше).²⁰ Део транспарената о(д)сликава и актуелна дешавања у вези са популарним личностима и протестним дешавањима – спортистом Новаком Ђоковићем и новинаром Зораном Кесићем (слике 17 и 18), који су због подршке студентском покрету осуђени у појединим медијима.

²⁰ Као што протестни реквизити могу постати део интернет фолклора, тако се и интернет фолклор може наћи на транспарентима (в. Mogož 2012). У истраживаном корпусу то су једини такви примери у којима се реферише на Славицу, популарни лик дигиталне културе, по узору на америчку Карен, као и на „пранк“ културу која је претходила дигиталном фолклору у данашњем облику.

Слика 19

Слика 20

Утицај телевизијских емисија (цртаних филмова и домаћих ТВ серија) огледа се у представљеним примерима (слике 19 и 20) у којима се цртани јунаци – лењивац Сид, Сунђер Боб и Патрик²¹ на хумористичан начин баве питањима опстанка државе. Инфантилност и једноставност цртаних ликова у овом случају представљају врло оштру критику упућену државним институцијама, симболично их повезујући са тим анимираним јунацима. Сличан хумористички образац²² уочава се и на транспарентима у којима се исцртава главни јунак ТВ сатиричне серије са политичком темом *Бела лађа* – Шојић (слике 21 и 22), у којима се цитирају његове реплике из сценарија и апострофирају познати портал и часопис у контексту објективности извештавања и новинарске етике. У свим тим примерима за разумевање пародичности исказа неопходно је познавати, како је Дејан Ајдачић приметио, и „parodirani ‘original’ i ‘drugi plan’”. U političkom parodizovanju postoji udvostručavanje teksta i njegovog smisla, pri čemu se prvobitni tekst kao predložak menja, tako da zadržava prepoznatljive elemente, ali se parodij-ski i ironijski preznaučuje“ (Ajdačić 2002, 198).

У неким примерима приказане грађе познати предлогач добија нови облик заменом или додавањем других речи. Осим у претходно спомињаним садржајима, као што је пародирање Декартове максиме (слика 8), народне пословице (слика 6), усмене разбрајалице или Аделунговог принципа (слика 5), такав поступак уочавамо и на транспаренту који приказује

²¹ Референце на елементе популарне културе углавном се ослањају на национални културни образац, са изузетком тих ликова из цртаћа.

²² Као инструмент комуникације, хумор омогућава да се ставови изнесу на привлачан начин, разоружава противника, омогућава да се индиректно изнесу ризични ставови, доприноси грађењу заједнице и осећају припадности, умањује осећање страха и доприноси бољем медијском покрићу, чиме се поспешује мобилизација (Hart 2016, 198).

Слика 21

Слика 22

Слика 23

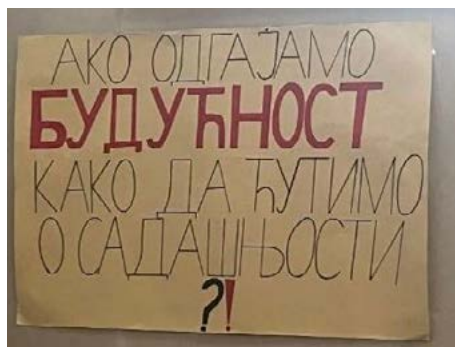
певачицу народне музике Зорицу Брунцлик. На њему се интервенише у познатом стиху њене нумере „Авлије, авлије пуне бехара, шаљем ти поздрав преко другара“ у „Авлије, авлије пуне редара, шаљемо поздрав од просветара“ (слика 23, подвлачење наше).

Овде је, између осталог, уочљиво да се одређени број транспарената позива на телевизију као главни медиј, што звучи необично ако се претпостави да млађе генерације (чији су они евидентно део) углавном прате виралне садржаје попут мимова, рилсова и канала јутјубера и тиктокера. У разговору са групом студената која је креирала и користила транспаренте, откривено је да су поменуте садржаје гледали заједно са родитељима и да су са њима добро упознати. С једне стране, споменути садржаји тог типа у транспарентима постали су део популарне културе и савременог интернет фолклора у неким траговима, али се њихово појављивање може разумети и као отклон од система вредности²³ који доминира јавним дискурсом у

²³ Садржаји транспарената у којима се алудира на моралне вредности и елементе популарне културе, препознати и овде као главне тематске целине, спадају

Слика 24

Слика 25

класичним и савременим медијима, те се и то може тумачити заузимањем става будуће професије у односу на доминантни систем вредности млађих генерација.

Завршна разматрања

У контексту хомогености социокултурне групе студената Педагошког факултета у Ужицу, у садржини транспарената нису примећени културни обрасци специфични за западну Србију и ужички крај, па чак ни шире од локалног нивоа – за динарски појас, имајући у виду да су студенти пореклом из западне и централне Србије, Републике Српске и Црне Горе. Међутим, ипак се примећује хомогеност у изразу те се то, с једне стране, може тумачити „истим“ образовањем и доживљајем своје будуће професије и, с друге стране, неком врстом колективног стваралаштва – јер су транспаренти настајали током трајања блокаде факултета на факултету и у студентском дому (што смо емпиријски и проверили).

Најзад, важно је нагласити и да аутори транспарената не наступају само из позиције будућих наставника, они задржавају и позицију студената²⁴. У одређеним садржајима истиче се та двострукост улоге – садашњег студента и будућег просветног радника²⁵ („Не плашите се садашњости јер смо ми

међу најфреквентније на транспарентима са протеста који су 2024/25. одржани у различитим градовима широм Србије (уп. Perišić 2025).

²⁴ Према класификацији транспарената према томе ко шаље поруку, једна од идентификованих група пошиљалаца су студенти (Ilić 2025, 509), те би студенти као припадници одређене струке у тој класификацији могли да се категоризују као подгрупа.

²⁵ На ширем плану, такав модел исказивања будућег професионалног идентитета у садржају транспарената видљив је и у другим срединама (односно другим

ваша будућност“, „Индексом против корупције“, „Ако одгајамо будућност, како да ћутимо о садашњости“).

Анализа корпуса транспарената студената Педагошког факултета Ужицу, кроз призму транспарента као савременог фолклорног жанра, показала је да постоји велики утицај контекста образовања (студијских програма) на садржај који је приказан њима. Аутори те грађе користе елементе из свог образовног окружења (текстуалне и сликовне), наступајући у свом изразу из двоструке позиције – позиције студента и позиције будућег предавача (учитеља, васпитача и педагога). Теме, мотиви и обрасци из језика, књижевности, филозофије, етике и популарне културе, којима се користе, прилагођени су актуелном друштвеном контексту у коме су настали. Иако подаци о нашој грађи садрже имена аутора конкретних примера, с обзиром на то да се препознају кохерентност мотива и језичко-стилског израза, као и контекст израде и ношења у оквиру групе, њихово стварање се посматра и као колективно. Таквим заједничким изразом ствара се и значајна социјална кохезија између учесника, не само коришћењем елемената из њиховог образовног окружења и будућег професионалног позива већ и смештањем у ширу друштвену динамику протеста чије циљеве ствараоци транспарената доживљавају као етичке и просветитељски настројене.

Изјава

Потврђујемо да је поднети чланак резултат оригиналног и независног академског рада аутора, заснованог на нашем сопственом интелектуалном напору, анализи и интерпретацији.

Референце

- Ajdačić, Dejan. 2002. „Parodija u političkom folkloru devedesetih godina“. *Godišnjak za društvenu istoriju* IX (1–3): 197–208.
- Antoniјевић, Dragana. 2023. *Antropologija folklor*. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta i Dosije studio.
- Arhipova, Aleksandra i Mihail Alekseevskij, ur. 2014. „*My ne nemy!*“: *Antropologija protesta v Rossii 2011–2012 godov*. Tartu: Nauchnoe izdatel'stvo JeLM.
- Arhipova, Aleksandra, Darija Radčenko i Aleksej Titkov, ur. 2016. *Gorodskie teksty i praktiki. Tom I: Simboličeskoe soprotivlenie*. Moskva: Izdatel'skij dom „Delo“.
- Banić Grubišić, Ana. 2023. *Internet mimovi između folklor* i popularne kulture. Beograd: Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta i Dosije studio.

студијским групама са различитих факултета) – „Машинци против машинерије“, „ФМУ. Факултет моралне уметности“, „Иновације су нам специјалност. Промене су нам дужност“ (ТМФ) и сл.

- Batler, Džudit. 2019. *Ka performativnoj teoriji okupljanja*. Beograd: FMK.
- Bauman, Richard. 1975. „Verbal Art as Performance“. *American Anthropologist New Series* Vol. 77 (2): 290–311.
- Ben-Amos, Dan. 1971. „Toward a Definition of Folklore in Context“. *The Journal of American Folklore* 84: 3–15.
- Bourdieu, Pierre. 1989. „Social Space and Symbolic Power“. *Sociological Theory* 7(1): 14–25.
- Bronner, Simon. 1985. „The Idea of the Folk Artefact“. In *American material culture and folklife: a prologue and dialogue*, edited by Simon Bronner, 1–46. Ann Arbor, Mich.: UMI Research Press.
- Dundes, Alan. 2007. „Science in Folklore? Folklore in Science?“. In *Meaning of Folklore* edited by Simon Bronner, 232–236. Utah State: University Press of Colorado. <https://doi.org/10.2307/j.ctt4cgrzn>
- Folklorica, Journal of the Slavic, East European, and Eurasian Folklore Association* 26 (2022). DOI: <https://doi.org/10.17161/folklorica.v26i>
- Folklorica, Journal of the Slavic, East European, and Eurasian Folklore Association* 25 (2021). DOI: <https://doi.org/10.17161/folklorica.v25i1>
- Gołębiowska-Suchorska, Agnieszka. 2023. „Protest Slogans of the Snow Revolution in Russia (2011–2012) as an Expression of Peaceful Resistance against the Authorities“. *Journal of Folklore and Popular Culture* 67(3–4): 17–34.
- Griswold W. 1986. *Renaissance Revivals: City Comedy and Revenge Tragedy in the London Theater, 1576–1980*. Chicago: Univ. Chicago Press.
- Hart, Marlojein’t (2016). „The Role of Humor in Protest Cultures“. In *Protest Cultures: A Companion*, edited by Kathrin Fahlenbrach, Martin Klimke, and Joachim Scharloth, 198–204. Berghahn Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctvg50b1r.25>.
- Ilić, Vladimira. 2025. „Protestni bitniš: politička komunikacija transparentima sa studentskih protesta 2024/2025 u Srbiji“. *Etnoantropološki problemi* 20(2): 497–534. <https://doi.org/10.21301/eap.v20i2.7>
- Journal of American Folklore* 134(534), Fall 2021. <https://www.jstor.org/stable/10.5406/jamerfolk.134.issue-534>
- Knežević, Saša. 2020. „Kosovo je srce Srbije! – Folklor u fudbalskoj kulturi“. U *Savremena srpska folkloristika VII*, uredili Boško Suvajdžić, Danka Lajić Mihajlović i Danijela Popović Nikolić, 305–320. Beograd: Udruženje folklorista Srbije i Univerzitetska biblioteka „Svetozar Marković“ – Kruševac: Narodna biblioteka i Sigraf.
- Knjiga apstrakata*, urednici Vera Backović... [i dr.]. 2025. „Naučna konferencija Studentski protesti 2024/25: BloKADA, ako ne SADA?“. Beograd, 22. i 23. novembar 2025. Beograd: Univerzitet u Beogradu Filozofski fakultet Institut za sociološka istraživanja i Dosije studio. <https://doi.org/10.46793/6427.376.3Boa>
- Lazić, Mladen, ur. 1999. *Protest in Belgrade. Winter of Discontent*. Budapest: Central European University Press.
- Löfgren, Orvar. 2012. „Material Culture“. In *A Companion to Folklore*, edited by Regina F. Bendix and Galit Hasan-Rokem, 169–183. Blackwell Publishing Ltd. <https://doi.org/10.1002/9781118379936>

- Lur'e, Vadim F, ur. 2012. *Azbuka protesta: narodnyj plakat: po materialam 15 mitingov i akcij v Moskve i Sankt-Peterburge, 10.12.2011–01.04.2012*. Moskva: OGI/Polit.ru.
- McDonnell, Terence E. 2023. „Cultural Objects, Material Culture, and Materiality“. *Annual Review of Sociology* 49: 195–220. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-031021-041439>
- Moroz, Andrej. 2012. „Protestnyy fol'klor dekabrya 2011 g. Staroye i novoye“. *Antropologicheskij forum online* 16: 173–192.
- Perišić, Nikola. 2025. „The discourse of banner messages at student protests in Serbia (2024–2025)“. *CM Communication and Media XX* (2): 375–399. <https://doi.org/10.5937/cm20-62183>
- Phillips, Axel. 2012. „Visual protest material as empirical data“. *Visual Communication* 11(1): 3–21. <https://doi.org/10.1177/1470357211424675>
- Sánchez-Climent, Álvaro. 2024. „Materiality and Immateriality: Exploring Material Culture in the Construction of Cultural Meanings“. *Global Journal of Cultural Studies* 3: 116–125. <https://doi.org/10.6000/2817-2310.2024.03.13>
- Shifman, Limor. 2014. *Memes in digital culture*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Slavic Review*. 2021. „Critical Discussion Forum: The Sociology of Protest in Belarus – Social Dynamics, Ideological Shifts, and Demand for Change“. 80(1). <https://www.jstor.org/stable/27059918>
- Snow, David and Robert Benford. 1988. „Ideology, Frame Resonance, and Participant Mobilization“. *International Social Movement Research* 1: 197–217.
- Sonnevend, Julia. 2020. „A virus as an icon: the 2020 pandemic in images“. *American Journal of Cultural Sociology* 8(3): 451–61. <https://doi.org/10.1057/s41290-020-00118-7>
- Tomić, Đorđe i Petar Atanacković, ur. 2009. *Društvo u pokretu: Novi društveni pokreti u Jugoslaviji od 1968. do danas*. Novi Sad: Cenzura.
- Valverde, Mariana. 2014. „Moral Capital“. *Canadian journal of law and society* 9(01): 213–232. <https://doi.org/10.1017/S0829320100003574>
- Van De Velde, Cécile. 2024. „The power of slogans: Using protest writings in social movement research“. *Social Movement Studies* 23(5): 569–588. <https://doi.org/10.1080/14742837.2022.2084065>
- Zvijer, Nemanja, Aleksandra Marković i Marija Radoman. 2025. „Svi u blokade! Analiza parola tokom studentskih blikada u Srbiji 2024/2025“. *Sociologija* 67(4): 589–613. <https://doi.org/10.2298/SOC2504589Z>

Aleksandra Bjelić

Faculty of Education in Užice

University of Kragujevac

aleksandra.bjelic@gmail.com

Marina Mladenović Mitrović

Institute for Literature and Arts Belgrade

marinamladenovic@hotmail.com

*A Contribution to the Study of Banners
as a Contemporary Folklore Genre*

The paper analyzes the banners collected during the student protest marches in Užice in 2024-2025, whose authors are students of the Faculty of Pedagogy in Užice and are part of the researcher's personal archive. The banners and their content are analyzed as a contemporary folklore genre, a form of vernacular expression, and a part of social protest folklore, which has recently attracted growing interest among folklorists, and has been the subject of special journal issues and other scholarly publications. In this research, we rely on the understanding of folklore as a communicative process, the concept of material folklore, and on mimetic folklore research. We explore the semantic properties of the banners, relating their messages, or slogans, to the study programs that the creators attend, within the context of the folklore of a specific group that is simultaneously socially determined (as students, who are both a transitional category and part of the academic community) and professionally defined (as future educational professionals). It is observed how the themes, motifs, and patterns change and adapt to the current social and political context. In this regard, particular attention is paid to intertextuality, referentiality, and the use of humor in the corpus. The analysis also takes into account the fact that the material was collected by insiders who were both the creators of the banners and participants in student blockades.

Keywords: banners, protest folklore, political crisis folklore, intertextuality, educational context

Primljeno / Received: 14.04.2026.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 14.07.2026.